

СВІТОВИЙ ДОСВІД РОЗВИТКУ ТЕОРІЇ ПРОСТОРОВОГО РОЗМІЩЕННЯ ПРОДУКТИВНИХ СИЛ

© 2016 ГЕЙМАН О. А., КОЗИРЄВА О. В., КРАСНОНОСОВА О. М.

УДК 332.133

Гейман О. А., Козирєва О. В., Красноносова О. М. Світовий досвід розвитку теорії просторового розміщення продуктивних сил

Метою роботи є теоретичне узагальнення світового досвіду щодо розвитку теорії просторового розміщення продуктивних сил як основи регіональної економіки. Розглядаючи еволюцію наукових поглядів щодо просторового розвитку територій з огляду на особливості розміщення виробництва, можна виділити та ідентифікувати кілька парадигм, які замінювали одна одну, але всі вони так чи інакше пов'язані з розміщенням продуктивних сил. Кожна з цих парадигм окремо і всі разом служать прикладом єдиного історичного процесу, що відбувається в надрах продуктивних сил. Характерною рисою методології, що ґрунтується на просторово-часовій парадигмі, є врахування чинників часу і простору, які, по суті, набувають якості економічних категорій. Щодо використання теоретичних доробок у практиці регіонального розвитку, слід наголосити, що в програмах, стратегіях та інших нормативних документах необхідно враховувати наявність зв'язку між прогресивними і негативними тенденціями та циклічним характером розвитку економіки, у тому числі і світової, визначати чинники, які прискорюють або гальмують проходження кожного еволюційного витка, та дотримувати відповідність продуктивних сил регіону технологічному укладу виробництва.

Ключові слова: регіон, регіональний розвиток, продуктивні сили регіону, теорія просторового розвитку.

Рис.: 2. **Табл.:** 6. **Библ.:** 20.

Гейман Олег Айзикович – доктор економічних наук, старший науковий співробітник, Науково-дослідний центр індустріальних проблем розвитку НАН України (пл. Свободи, 5, Держпром, 7 під'їзд, 8 поверх, Харків, 61022, Україна)

Козирєва Олена Вадимівна – кандидат економічних наук, доцент, здобувач, Науково-дослідний центр індустріальних проблем розвитку НАН України (пл. Свободи, 5, Держпром, 7 під'їзд, 8 поверх, Харків, 61022, Україна)

Красноносова Олена Миколаївна – кандидат економічних наук, доцент, старший науковий співробітник, Науково-дослідний центр індустріальних проблем розвитку НАН України (пл. Свободи, 5, Держпром, 7 під'їзд, 8 поверх, Харків, 61022, Україна)

E-mail: ekrasnonosova@mail.ru

УДК 332.133

Гейман О. А., Козирєва Е. В., Красноносова Е. Н. Мировой опыт развития теории пространственного размещения производительных сил
Целью работы является теоретическое обобщение мирового опыта развития теории пространственного размещения производительных сил как основы региональной экономики. Рассматривая эволюцию научных взглядов на пространственное развитие территорий с учетом особенностей размещения производства, можно выделить и идентифицировать несколько парадигм, которые заменяли друг друга, но все они связаны с размещением производительных сил. Каждая из парадигм и все вместе служат примером единого исторического процесса, связанного с производительными силами. Характерным для методологии, основанной на пространственно-временной парадигме, является учет факторов времени и пространства, которые, по сути, приобретают качества экономических категорий. Говоря об использовании теоретических разработок в практике регионального развития, следует отметить, что в программах, стратегиях и других нормативных документах необходимо учитывать наличие связи между прогрессивными и негативными тенденциями и циклическим характером развития экономики, в том числе и мировой, определять факторы, которые ускоряют или тормозят прохождение каждого эволюционного витка, и соблюдать соответствие производительных сил региона технологическому укладу производства.

Ключевые слова: регион, региональное развитие, производительные силы региона, теория пространственного развития.

Рис.: 2. **Табл.:** 6. **Библ.:** 20.

Гейман Олег Айзикович – доктор экономических наук, старший научный сотрудник, Научно-исследовательский центр индустриальных проблем развития НАН Украины (пл. Свободы, 5, Госпром, 7 подъезд, 8 этаж, Харьков, 61022, Украина)

Козирєва Елена Вадимовна – кандидат экономических наук, доцент, соискатель, Научно-исследовательский центр индустриальных проблем развития НАН Украины (пл. Свободы, 5, Госпром, 7 подъезд, 8 этаж, Харьков, 61022, Украина)

Красноносова Елена Николаевна – кандидат экономических наук, доцент, старший научный сотрудник, Научно-исследовательский центр индустриальных проблем развития НАН Украины (пл. Свободы, 5, Госпром, 7 подъезд, 8 этаж, Харьков, 61022, Украина)

E-mail: ekrasnonosova@mail.ru

UDC 332.133

Heiman O. A., Kosyrieva O. V., Krasnonosova Ye. N. The Global Experience of Development of the Theory of Spatial Distribution of Productive Forces
The publication is aimed at theoretical generalization of the global experience of development of the theory of spatial distribution of productive forces as the basis of regional economy. Considering the evolution of scientific views on the spatial development of territories, taking account of the particularities of the distribution of production, one can allocate and identify several paradigms, which replaced each other, but preserved their connection with the placement of productive forces. Each one of these paradigms or all of them as a whole provide an example of a single historical process associated with the productive forces. Characteristic of a methodology based on the spatio-temporal paradigm is consideration of both time and space factors, which, in substance, take on the qualities of economic categories. Speaking of the use of theoretical developments in the practice of regional development, it should be specified that programs, strategies and other regulations must take into account the linkage between the progressive and the negative trends as well as cyclical nature of economic development, including the global economy, identify the factors that accelerate or retard the passage of every evolutionary spiral, and observe consistency of the productive forces of region with the technological patterns of production.

Keywords: region, regional development, productive forces in the region, theory of spatial development.

Fig.: 2. **Tabl.:** 6. **Bibl.:** 20.

Heiman Oleh A. – D. Sc. (Economics), Senior Research Fellow, Research Centre of Industrial Problems of Development of NAS of Ukraine (8 floor, 7 entrance, 5 Svobody Square, Derzhprom, Kharkiv, 61022, Ukraine)

Kosyrieva Olena V. – PhD (Economics), Associate Professor, Applicant, Research Centre of Industrial Problems of Development of NAS of Ukraine (8 floor, 7 entrance, 5 Svobody Square, Derzhprom, Kharkiv, 61022, Ukraine)

Krasnonosova Yelena N. – PhD (Economics), Associate Professor, Senior Research Fellow, Research Centre of Industrial Problems of Development of NAS of Ukraine (8 floor, 7 entrance, 5 Svobody Square, Derzhprom, Kharkiv, 61022, Ukraine)

E-mail: ekrasnonosova@mail.ru

Вирішення проблеми розкриття та аналізу особливостей розміщення продуктивних сил виходячи з умов, що склалися на різних історичних етапах, потребує сукупності методів, прийомів, правил, тобто, методології, яка здатна спрямовувати мислення в певний науковий напрям. У ході пояснення проблем розміщення продуктивних сил і формування регіональної економіки важливого методологічного значення останнім часом набуває просторово-часова парадигма.

Питанням теоретичного обґрунтування досліджень щодо просторового розміщення продуктивних сил, розвитку територій та розробки методологічного забезпечення таких досліджень, як інструменту регіональної політики, присвячено низку праць фахівців та науковців-економістів, серед яких слід назвати: Й. фон Тюнена, В. Лаунхардта, В. Кристаллера, А. Льоша, У. Ізарда, І. Вахович, З. Герасимчук, П. Гудзя, М. Долішнього, І. Сторонянську, С. Шульц та інших.

Метою роботи є теоретичне узагальнення світового досвіду щодо розвитку теорії просторового розміщення продуктивних сил як основи регіональної економіки.

Характерною рисою методології, що ґрунтується на просторово-часовій парадигмі, є врахування чинників часу і простору, які, по суті, набувають якості економічних категорій.

До недавнього часу в ході дослідження продуктивних сил країни використовувалася територіально-часова парадигма, яка відображала певний етап розміщення продуктивних сил – екстенсивний, коли активно освоювалися нові території, а нові економічні й соціальні об'єкти розподілялися в їх межах. Але час охоплював проміжок не більше 5–10 років. Акцент робився на статистичному обліку й аналізі розміщення продуктивних сил в розрізі галузей і сфер національного господарства, а також виявленні особливостей розвитку внутрішньорайонних і міжрайонних економічних зв'язків. Разом з тим, територіально-часова парадигма може і сьогодні вико-

ристовуватися при аналізі процесів розміщення продуктивних сил у межах економіки регіону на коротких проміжках часу і ґрунтуватися на статистичних методах.

Розглядаючи еволюцію наукових поглядів щодо просторового розвитку територій з огляду на особливості розміщення виробництва, можна виділити та ідентифікувати кілька парадигм, які замінювали одна одну, але всі вони так чи інакше пов'язані з розміщенням продуктивних сил. Кожна з цих парадигм окремо і всі разом служать прикладом єдиного історичного процесу, що відбувається в надрах продуктивних сил. Причому нова парадигма, що складалася на сприйнятті нових більш високого рівня концепцій і прийшла на зміну старій, не заперечує і суттєво її не змінює (рис. 1).

Перша більш-менш загальноприйнята парадигма розміщення продуктивних сил, що сприяла розумінню процесів розміщення виробництва, сформувалася в основному на базі теоретичних концепцій і моделей Й. фон Тюнена [1], В. Лаунхардта [2], А. Вебера [3]. Вона трактувала розміщення продуктивних сил, зокрема окремих підприємств, з мікроекономічних, «точкових» позицій. Розміщення продуктивних сил ґрунтується на принципі економічності, що вимагає організувати виробництво таким чином, щоб звести до мінімуму витрати виробництва і максимально збільшити вигоди. Серйозною доцентровою силою, що підсилює просторову концентрацію продуктивних сил, активізує прагнення зосереджувати, прив'язувати на порівняно невеликих територіях все більше виробництв, виступає як раз вимога мінімізації постійних витрат (витрат) виробництва на одиницю продукції. Просторове розміщення продуктивних сил, відповідно до теорії А. Вебера, визначається такими трьома факторами, або, як він їх називає, «орієнтаціями» (рис. 2).

При розгляді впливу всіх цих «орієнтацій» А. Вебер широко застосовує математичні розрахунки, які пред-

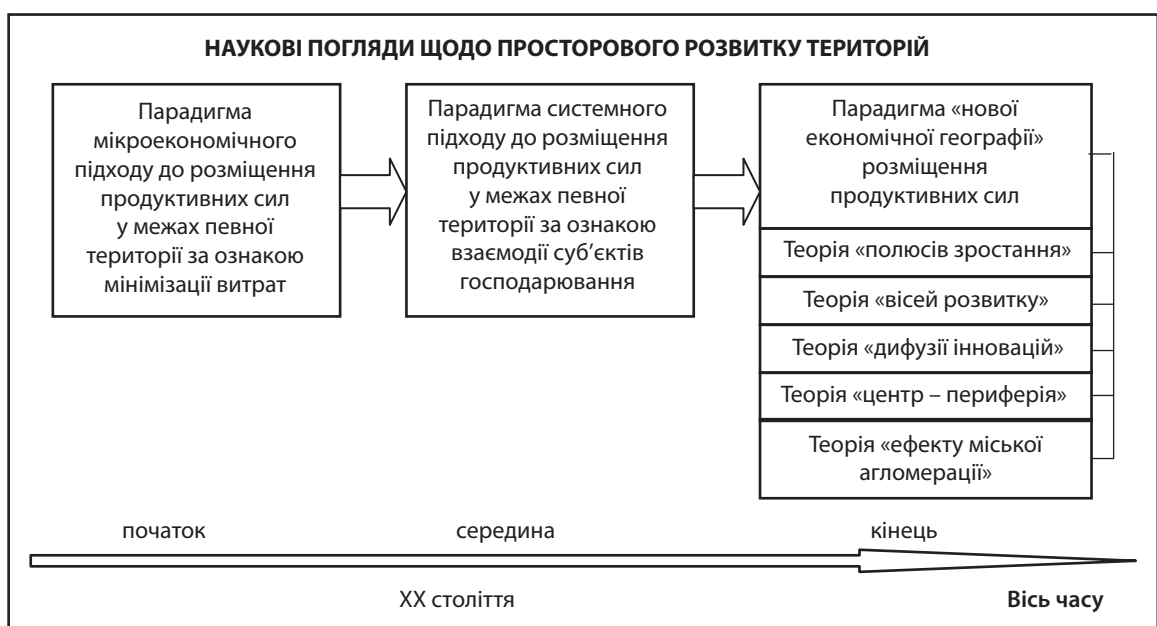
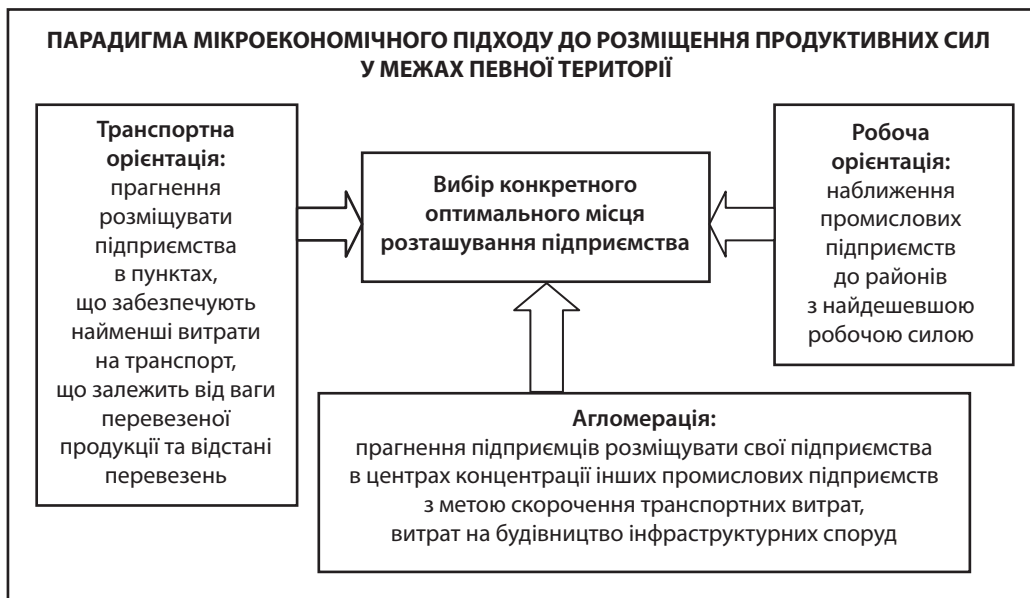

Рис. 1. Еволюція теорії просторового розвитку територій (регіонів)

Рис. 2. Просторове розміщення продуктивних сил відповідно до теорії А. Вебера [3]

ставляють великі можливості для вирішення техніко-економічних питань розміщення того чи іншого підприємства.

При аналізі транспортної орієнтації розміщення підприємств А. Вебер використовує три основні умови (табл. 1).

А. Вебер увів у свою теорію і третій важливий елемент – ґрунтовний аналіз дії закону агломерації на розміщення промисловості (табл. 2).

У тих випадках, коли економія витрат від агломерації покриває додаткові витрати на транспорт і робочу силу, яка зростає внаслідок переміщення промисловості

Таблиця 1

Обґрунтування транспортної орієнтації виробництва за А. Вебером

Умови вибору місця розташування виробництва	Характеристика
Наявність матеріалів та ресурсів	Такі, що є всюди: будівельні матеріали, вода, деревина
	Локалізовані, видобуток яких з природних або господарських умов може здійснюватися в суворо визначених місцях
Особливості використання ресурсів	«Чисті матеріали» – у ході переробки цілком, без залишку входять у продукт: бавовняне волокно, залізо
	«Матеріали, що втрачають вагу та грубі матеріали» – у ході обробки утворюються відходи, які не використовуються в основному виробництві: вугілля, залізна руда
«Матеріальний індекс»	Відношення ваги локалізованих матеріалів до ваги продукту, що виробляється

Таблиця 2

Складові обґрунтування впливу агломерації на вибір розташування виробництва за А. Вебером

Складова	Характеристика
Визначення змісту	Агломерація – скупчення або концентрація промислового виробництва в певному місці
Умови виникнення	Як унаслідок простого укрупнення окремих виробничих одиниць – нижча ступінь агломерації
	Просторове зближення виробництв без злиття їх в одну одиницю – вищий ступінь агломерації
Наслідки	Реалізація переваг великого виробництва, здешевлення продукції та досягнення додаткового економічного ефекту від використання загальної інфраструктури
Залежність	Від технічної та економічної структури виробництва
Прояв	Організоване обслуговування працею, кредитами, ринковими зв'язками з постачання матеріалів і збуту виробів, складами, під'їзними шляхами, допоміжними виробництвами та іншими складовими господарського процесу, що знижують витрати виробництва
Фактори впливу	Високе значення функції заощаджень, низька штандортна вага – якомога менші сумарні витрати на виробництво, незначні транспортні тарифи, висока продуктивна щільність

в пункти агломерації, відбувається відхилення центрів виробництва від оптимальних пунктів з транспортної та робочої орієнтації. Графічно це завдання вирішується А. Вебером за допомогою ізодапан, тобто, ізоліній рівних витрат, що проводяться навколо раніше знайдених оптимальних пунктів транспортної орієнтації.

Теоретичні побудови, акумульовані в першій парадигмі, внесли впорядкованість в цілий ряд економічних явищ і процесів. Подальший розвиток продуктивних сил, що супроводжується розквітом індустріальної епохи і переходом до другого та третього технологічних укладів, показав обмеженість виключно мікроекономічного підходу до проблем розміщення. Посилення взаємозалежності економічних агентів, розвиток різноманітних форм поділу праці, становлення регіональних і локальних ринків, ринкових зон, концентрація населення і зростання великих ринкових центрів унеможливило пояснення прийнятих рішень щодо розміщення економічних об'єктів з позицій старої парадигми. Результатом стало створення до середини ХХ ст. системи нових теорій розміщення.

У теоретичних побудовах В. Кристаллера [4], А. Льоша [5], У. Ізарда [6] питання виконання завдання розміщення вирішувалися вже не на основі потреб певного товаровиробника, а з позицій системного аналізу взаємодії безлічі виробників, або економічних агентів в економічному просторі обмеженої території – регіону. За цим методологічним принципом якраз і побудовано другу парадигму розміщення продуктивних сил.

У середині ХХ ст. велике значення надавалося пошукам просторових закономірностей розвитку продуктивних сил і невиробничої сфери. У цьому відношенні необхідно виділити «вчення про центральні місця», розробка якого пов'язана з іменами німецьких вчених Вальтера Кристаллера і Августа Льоша. У 1933 р. була опублікована робота В. Кристаллера «Центральні місця в Південній Німеччині» [4]. У ній виявлено просторові закономірності розміщення міст, необхідні для поліпшення територіальної організації суспільства і вдосконалення адміністративно-територіального поділу Німеччини. Основні складові теорії просторового розміщення за В. Кристаллером наведено в *табл. 3*.

Розвитком теорії «центрального місця» стала робота А. Льоша [5], в якій представлено більш складну модель розміщення населених пунктів, яка максимально наближена до реальності. Основні доробки автора представлені в *табл. 4*.

В епоху визнання другої парадигми розміщення продуктивних сил формується мозаїчна система національного господарства більшості країн, в якій осередки обмежуються рамками господарських комплексів економічних районів.

Сучасна (третя) парадигма розміщення продуктивних сил ґрунтується на постулатах і концепціях, що розкривають сутнісні характеристики постіндустріальної епохи, п'ятого і шостого технологічних укладів, економіки знань, що пояснюють особливості розміщення в просторі виробництв, основним ресурсом яких стали вже не

Таблиця 3

Складові теорії «центрального місця» за В. Кристаллером [4]

Складова теорії	Зміст складової
Предмет вивчення	«Центральне місце» – велике місто, центр для всіх інших населених пунктів даного району, що забезпечує їх головними товарами і послугами
	«Найдрібніші осередки розселення», які існують абсолютно рівномірно і утворюють правильні трикутні мережі
Характер просторового розташування предмета вивчення	При заданому рівномірному розподілі населення рівномірно розподіленими є зони збуту, вони мають форму правильних шестикутників, що характеризуються найменшим значенням середньої відстані для поїздок покупців до центру, де здійснюються покупки
	Навкруги будь-якого центру завжди знаходиться залежна від нього однакова кількість поселень, що займають нижчу ієрархічну щабель
	Навколо кожного міста розташовано шість селищ (сьоме – власне місто), а навколо кожного селища – шість сіл. У результаті навколо вищого ступеня ієрархії – міста – будуть знаходитися 6 селищ і 36 сіл
Нове поняття теорії	«Радіус реалізації послуг і товарів», який є різним для ринкових зон різних рівнів ієрархії
Висновок	Існує нижня межа, поза якою надходження споживачів занадто мале, щоб виправдати діяльність виробника
Закономірності, що виявлені	Група тотожних центральних міст має шестикутні доповнення районами, або територіями, які обслуговуються центральними містами, а центральні міста утворюють правильну трикутну решітку. Це забезпечує оптимальне переміщення споживачів товарів і послуг, оптимізацію ринкової, транспортної інфраструктури та адміністративного устрою
	Ідеальне розміщення населених пунктів може існувати тільки на абстрактній території – однорідній рівнині з однаковою щільністю і купівельною спроможністю, рівномірним розміщенням ресурсів, однаковим транспортним сполученням
	Покупка і надання центральних товарів і послуг здійснюється тільки в найближчому центральному місці
	Жодне з центральних місць не отримує додаткового прибутку

Складові теорії «центрального місця» за А. Льюшем [5]

Складова теорії	Зміст складової
Закономірності, що виявлені	Зі зростанням відстані від «центрального місця» та транспортних витрат ціни на товари і послуги в периферійних частинах ринкових зон підвищуються, а попит у віддалених частинах ринкових зон падає
Нове поняття теорії	«Конус попиту» – радіус зони збуту товарів і послуг центральних місць, нижня межа визначається граничним значенням ринку, висота – відстанню, на якій доцільно збувати товар
Характер просторового розташування предмета вивчення	При повному розподілі території на ринкові зони і прямій лінії попиту сумарний обсяг конусів попиту максимальний, якщо їх основи складають шестикутну форму
Висновки	«Економічні ландшафти» – це райони, які утворені в результаті умовного оберту ринкових зон різних розмірів
	У результаті оберту виділяються 6 секторів «багатих» і 6 секторів «бідних» населеними пунктами
	Сумарна відстань між населеними пунктами мінімізується, а асортимент товарів і послуг, які можна придбати на місці, розширюється
	У межах секторів з великою кількістю населених пунктів їх розміри зростають у міру віддалення від головного міста, і малі населені пункти розташовані приблизно на півдорозі між двома більшими

території та запаси природних сировинних ресурсів, а кваліфікована праця, інноваційні технології. Становлення нової парадигми розміщення виробництва пов'язано з появою в другій половині ХХ ст. у західній економічній теорії нового циклу робіт, що належать в основному до сфери досліджень «нової економічної географії».

Перший потік досліджень «нової економічної географії» пов'язаний з іменами Ф. Перру – теорія «полюсів зростання», П. Потье – теорія «осей розвитку», Т. Хагер-странда – теорія «дифузії інновацій», Дж. Фрідмана – теорія «центр – периферія», Х. Річардсона – теорія ефекту міської агломерації. Ці теорії якоюсь мірою дозволили пояснити причини економічного зростання у зв'язку з просторовим розміщенням виробництва, обґрунтували, чому одні території розвиваються набагато швидше, ніж інші.

Слід наголосити на видатних досягненнях саме французької економічної школи просторового розвитку у сфері досліджень «нової економічної географії», засновником якої по праву можна вважати Ф. Перру. Доробки французької школи зведено в *табл. 5*.

Звертаючись до наукової спадщини Ф. Перру, неможливо не відзначити надзвичайну актуальність його ідей. На новому витку економічних процесів світова спільнота знову як надзвичайно важливу розглядає проблематику нерівності, зокрема у міждержавному контексті. В експертному звіті «Global Risks 2014, Ninth Edition», який було підготовлено до Всесвітнього Економічного Форуму в Давосі у 2014 р., визначено, що одним із найнебезпечніших ризиків є «зростаюча нерівність доходів» [8]. Експерти зазначають що в умовах глобалізації невинне зростання розриву в доходах між багатими і бідними верствами населення є вкрай небезпечним. Чисельність середнього класу у світі скорочується, а це веде до зниження загального рівня споживання у світі.

Другий потік досліджень у сфері розміщення продуктивних сил представляє новітні теорії концентрації

та моделі, які розробляють в рамках практично вже такої, що склалася, «нової економічної географії», що виділяється широтою просторового охоплення взаємодіючих суспільно-економічних систем. Наукові результати представлено в *табл. 6*.

Ознакою напрацювань вітчизняних вчених-економістів є те, що традиційні теорії розміщення продуктивних сил [16] сполучаються з новими теоріями міського розвитку [17] та просторової асиметрії розміщення трудових ресурсів в економіці регіону [18], корелюють з концепцією територіальної конкурентоспроможності [19], стикаються з новими теоріями міжрегіональної диференціації [20].

ВИСНОВКИ

У класичних роботах з розміщення виробництва, а також у дослідженнях прихильників неокласичної традиції та «нової економічної географії» при дослідженні проблем розміщення виробництва були сформовані й обґрунтовані кілька видів просторових локальних ефектів, серед них: внутрішній, що отриманий від здешевлення одиниці продукту; зовнішній, коли розширення виробництва продукції приносить вигоди, частина яких дістається іншим виробникам, від масштабів виробництва та агломераційний.

Щодо використання теоретичних доробок у практиці регіонального розвитку слід наголосити, що в програмах, стратегіях та інших нормативних документах необхідно враховувати наявність зв'язку між прогресивними і негативними тенденціями та циклічним характером розвитку економіки, у тому числі і світової, визначити чинники, які прискорюють або гальмують проходження кожного еволюційного витка, та дотримувати відповідність продуктивних сил регіону технологічному укладу виробництва. Усе це дає підстави для подальшого наукового пошуку. ■

Узагальнення теоретичних засад «нової економічної географії» представниками французької економічної школи

Науковець	Теорія просторового розвитку економіки	Основні наукові результати
1	2	3
Ф. Перру [7]	Теорія «полюсу зростання», теорія «домінуючої економіки»	Нерівність є основоположним принципом господарського життя. У соціально-економічній системі сучасного капіталістичного суспільства немає ніяких внутрішніх спонукань, які штовхали б цю систему до встановлення рівності. Нерівність впливає з відмінностей у розмірах виробництва і капіталу, з різного ступеня інформованості партнерів та має своїм наслідком деформацію економічного простору
		Один з видів деформації є поляризація простору навколо провідної галузі – «полюси зростання»
		Примус – це специфічне «економічне благо», що дає його власнику економічні переваги
	Розвиток ідеї дирижизму	Дирижизм – адаптований до європейського ґрунту кейнсіанський погляд на регулювання економіки, який є основою індикативного планування. Його важливою складовою є політика розбудови інфраструктури, розвинута система регіональних стимулів та щодо розвитку територіальних громад, зокрема, субсидій на регіональний розвиток, податкові пільги, застосування прискореної амортизації
		Проголошення важливості ролі держави у справі формування і розвитку «полюсів зростання», зокрема з метою поживлення регіонального розвитку
		Окрім поняття «полюс зростання», дано визначення понять «простори» та «осі розвитку», «полюси, простори та осі інтеграції»
Ф. Айдало, наукова група Le Groupe de Recherche Européen sur les Milieux Innovateurs (GREMI)	Теорія «полюсів конкурентоздатності»	Розгляд проблематики полюсів зростання в контексті зовнішніх економічних ефектів
	Теорія інноваційних середовищ	Інноваційне підприємство не передує локальним середовищам, воно породжується ними. Інноваційна поведінка у винятковому ступені залежить від змінних, що визначаються на локальному або регіональному рівні. Минуле території, їх організація, їх можливість генерувати спільні проекти, згода, що їх структурує, лежать в основі інновацій. Доступ до технологічних знань, наявність ноу-хау, структура ринку праці та багато інших складових локальних середовищ зумовлюють зони більшої або меншої інновативності
Ж.-К. Перрен		Питання урбанізації та регіонального розвитку на основі інновацій. В умовах постіндустріального суспільства саме інновація забезпечує розширену віддачу від капіталу і є гарантією збереження лідируючих позицій у світовій економіці. Тільки успішність інноваційного процесу забезпечує та означає розвиток
А. Липец		Проводив відповідне емпіричне дослідження французьких регіонів, виявляючи ступінь поляризації
М. Аглієтта, Р. Буайе		Полюси конкурентоспроможності, промислова стратегія та макроекономічна політика
Ж.-Р. Будвіль	Розвиток теорії «полюсу зростання»	Як «полюси зростання» розглядаються не тільки сукупності підприємств флагманських галузей, але і конкретні території, які виконують функцію джерела інновацій
		Розвиток виробництва в економіці відбувається нерівномірно, оскільки завжди є динамічні передові галузі, які виступають локомотивом розвитку всієї економіки. Через систему взаємозв'язків типу «витрати – випуск» ефект зростання виробництва розповсюджується на весь регіон або державу. Завдяки процесу концентрації виробництва передові галузі групуються на певній території як у центрі зростання. «Полюс зростання» – це географічна агломерація економічної активності або сукупність міст, що мають у своєму розпорядженні комплекс виробництв, які швидко розвиваються
П. Потьє	Теорія «осей розвитку»	Основна ідея: територія, яка розташована між полюсами зростання та забезпечує їх транспортний зв'язок, отримує у цьому випадку додаткові імпульси зростання завдяки розвитку інфраструктури. Сукупність полюсів зростання утворює просторовий каркас зростання регіону

1	2	3
М. Гроссетті	Теорія локальної економічної системи	Локальна економічна система є виробничою системою, до складу якої входять одна або декілька структур, що мають щільні зв'язки між собою, при цьому діяльність цієї системи концентрована навколо певного ринку Локалізація відповідає області, всередині якої населення може знайти роботу. Існує шість специфічних різновидів економічних локалізованих систем: округа, технополіси, субконтрактні системи
L'équipe PROXIMITES	Теорія близькості	Введення просторової змінної в економіку та інші соціальні науки. У відповідній теорії близькість розглядається не тільки як географічний, топографічний феномен, а і як міра інтенсивності відносин, контактів між суб'єктами

Таблиця 6

Розвиток теорії просторового розміщення продуктивних сил представниками «нової економічної географії»

Науковець	Складові теорії просторового розвитку економіки	Основні наукові результати
А. Браманті	Інноваційний розвиток територіальної конкурентоспроможності	Розвиток інноваційного середовища детермінується п'ятьма процесами: динамікою виробництва, навчання системи, розвитку структур управління та підтримуючого простору й специфічного поєднання внутрішніх із зовнішніми зв'язками
Р. Ратті, Ф. Де Амброджіо [9]	Теорія трьох просторів	Теорія розрізняє наявність трьох просторів функціонування товаровиробника. Ними є: виробничий простір, ринковий простір і підтримуючий простір. Останній опосередковує три типи неринкових відносин, а саме: відносини, що пов'язані з організацією факторів виробництва; стратегічні відносини фірми, стратегічні відносини з іншими учасниками середовища
Л. Суарес-Вілла, [10]	Концепція дифузії нововведень	Найважливішу роль у регіональному розвитку відіграє виникнення джерел інновацій та швидкість їх дифузії в економічному просторі. В обох аспектах дифузії – галузевому і територіальному – велика значимість підприємництва
	Теорія інноваційних середовищ	Виявлено механізми формування інституціонального середовища, здатного стимулювати фірми до інновацій й випуску конкурентоспроможної продукції
Дж. Харріс [11], А. Хіршман [12], Г. Мюрдаль [13], А. Попер [14], П. Кругман, М. Фуджіта, Е. Венаблес [15]	Теорії ендегенного зростання	Мета – теоретичне обґрунтування взаємовпливу агломерації й зростання
		Економічне зростання і агломераційний ефект роблять підсилюючий вплив один на одного, що приводить до прискореного розвитку міських агломерацій і метрополітенівських ареалів. Основну роль в такій взаємодії грає концентрація інноваційної активності. При цьому дифузія інновацій та технологій має ефект просторового перетікання
		Процес агломерації економічної активності, на кшталт центр-периферія, сприяючи більш інтенсивному економічному зростанню, одночасно може призводити до наростання регіональної нерівності
		Регіони «центру» зростають швидше за рахунок агломераційного ефекту

ЛІТЕРАТУРА

1. Тюнен И. Г. Изолированное государство в его отношении к сельскому хозяйству и национальной экономике / И. Г. Тюнен / Пер. с нем. Т. 1. – М.: Экономическая жизнь, 1926. – 219 с.
2. Launhardt, W. Mathematische Begründung der Volkswirtschaftslehre / W. Launhardt. – Leipzig, 1885. – 216 p.
3. Вебер А. Теория размещения промышленности / А. Вебер / Пер. с нем. – Л.-М.: Книга, 1926. – 119 с.

4. Cristaller, W. The Central Places of Southern Germany / W. Cristaller. – Englewood Cliffs, N. J.: Prentice-Hill, 1966.
5. Лёш А. Пространственная организация хозяйства / А. Лёш / Пер. с нем. – М.: Наука, 2007. – 663 с.
6. Изард У. Методы регионального анализа. Введение в науку о регионах / У. Изард / Пер. с англ. – М.: Прогресс, 1966. – 660 с.
7. Perroux, F. L. L'Economie du XX siecle / F. L. Perroux. – P. U. F., 1961. – 814 p.

8. Global Risks 2014: Ninth Edition Taking a 10-year outlook / World Economic Forum. – 60 p. [Electronic resource]. – Mode of access : http://opim.wharton.upenn.edu/risk/library/Global_Risks_2014.pdf

9. Ratti, R. Processus d'innovation et intégration locale dans une zone périphérique / R. Ratti, F. D'Ambrogio F / Maillat D., Quévit M., Senn L. (eds.) // Réseaux d'innovation et milieux innovateurs: un pari pour le développement régional. Neuchâtel: GREMI/EDES, 1993.

10. Suarez-Villa, L. Regional Evolution and Entrepreneurship: Roles, Eras and the Space Economy / L. Suarez-Villa // Entrepreneurship and Regional Development. – 1991. – Vol. 3, No. 4. – P. 335–347.

11. Harris, C. D. The Market as a Factor in the Localization of Industry in the United States / C. D. Harris // Annals of the Association of American Geographers. – 1954. – No. 44. – P. 315–348.

12. Hirschman, A. The Strategy of Economic Development / A. Hirschman. – New Haven: Yale University Press, 1958. – 199 p.

13. Myrdal, G. Economic Theory and Underdeveloped Regions / G. Myrdal. – London: Duckworth, 1957. – 167 p.

14. Pred, A. City-Systems in Advanced Economies / A. Pred. – London: Hutchinson, 1977. – 256 p.

15. Fujita, M. The Spatial Economy. Cities, Regions and International Trade / M. Fujita, P. Krugman, A. J. Venables. – Cambridge, MA: The MIT Press, 1999. – 367 p.

16. Долішній М. І. Регіональна політика на рубежі ХХ–ХХІ століть: нові пріоритети / М. І. Долішній. – К.: Наукова думка, 2006. – 511 с.

17. Бабаєв В. М. Управління міським господарством: теоретичні та прикладні аспекти / В. М. Бабаєв. – Х.: Магістр, 2004. – 202 с.

18. Красноносова О. М. Теоретичні аспекти формування просторової асиметрії розміщення трудових ресурсів в економіці регіону / О. М. Красноносова, О. О. Єрмоленко // Бізнес Інформ. – 2013. – № 1. – С. 52–56.

19. Кизим М. О. Конкурентоспроможність регіонів України: оцінка та діагностика / Кизим М. О., Разгон І. В., Крячко Є. М. – Х.: ВД «ІНЖЕК», 2013. – 236 с.

20. Гейман О. А. Нелинейность экономики и неравномерность развития регионов / Гейман О. А. – Х.: ФЛП Либуркина Л. М., 2009. – 428 с.

REFERENCES

Babaiev, V. M. *Upravlinnia miskym hospodarstvom: teoretychni ta prykladni aspekty* [Urban management: theoretical and applied aspects]. Kharkiv: Mahistr, 2004.

Cristaller, W. *The Central Places of Southern Germany*. Englewood Cliffs, N. J.: Prentice-Hill, 1966.

Dolishnii, M. I. *Rehionalna polityka na rubezhi XX-XXI stolit: novi priorytety* [Regional policy at the turn of the XXI century: new priorities]. Kyiv: Naukova dumka, 2006.

Fujita, M., Krugman, P., and Venables, A. J. *The Spatial Economy. Cities, Regions and International Trade*. Cambridge, MA: The MIT Press, 1999.

"Global Risks 2014: Ninth Edition Taking a 10-year outlook". http://opim.wharton.upenn.edu/risk/library/Global_Risks_2014.pdf

Geyman, O. A. *Nelineynost ekonomiki i neravnomernost razvitiia regionov* [The non-linearity of the economy and the uneven development of regions]. Kharkiv: FLP Liburkina L. M., 2009.

Harris, C. D. "The Market as a Factor in the Localization of Industry in the United States". *Annals of the Association of American Geographers*, no. 44 (1954): 315-348.

Hirschman, A. *The Strategy of Economic Development*. New Haven: Yale University Press, 1958.

Izard, U. *Metody regionalnogo analiza. Vvedeniye v nauku o regionakh* [Methods of regional analysis. Introduction to the science of the regions]. Moscow: Progress, 1966.

Krasnonosova, O. M., and Yermolenko, O. O. "Teoretychni aspekty formuvannia prostorovoi asymetrii rozmishchennia trudovykh resursiv v ekonomitsi rehionu" [Theoretical aspects of spatial asymmetry allocation of labor resources in the economy of the region]. *Biznes Inform*, no. 1 (2013): 52-56.

Kyzym, M. O., Razhon, I. V., and Kriachko, Ye. M. *Konkurentospromozhnist rehioniv Ukrainy: otsinka ta diahnozyka* [Competitiveness of Regions of Ukraine: assessment and diagnosis]. Kharkiv: INZHEK, 2013.

Lesh, A. *Prostranstvennaya organizatsiya khozyaystva* [The spatial organization of the economy]. Moscow: Nauka, 2007.

Launhardt, W. *Matematische Berundung der Volkswirtschaft slehre*. Leipzig, 1885.

Myrdal, G. *Economic Theory and Underdeveloped Regions*. London: Duckworth, 1957.

Pred, A. *City-Systems in Advanced Economies*. London: Hutchinson, 1977.

Perroux, F. L. *L'Economie du XX siecle*: P. U. F., 1961.

Ratti, R., and D'Ambrogio, F. "Processus d'innovation et integration locale dans une zone peripherique" In *Reseaux d'innovation et milieux innovateurs: un pari pour le developpement regional*. Neuchatel: GREMI/EDES, 1993.

Suarez-Villa, L. "Regional Evolution and Entrepreneurship: Roles, Eras and the Space Economy". *Entrepreneurship and Regional Development*, vol. 3, no. 4 (1991): 335-347.

Tiunen, I. G. *Izolirovannoe gosudarstvo v ego otnoshenii k selskomu khozyaystvu i natsionalnoy ekonomii* [Isolated State in its relation to agriculture and the national economy]. Moscow: Ekonomicheskaya zhizn, 1926.

Veber, A. *Teoriya razmeshcheniya promyshlennosti* [The theory of industrial location]. Leningrad; Moscow: Kniga, 1926.